

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І
МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни «Державне та регіональне управління»

на тему:

«ІСТОРИЧНІ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ»

Студентки 3 курсу, групи ЗАПУА
спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»

Пустової Анастасії Олександрівни

Керівник: д. держ. упр., проф. **Лазор О. Д.**

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Члени комісії:

_____ (_____)

Підпис

Прізвище та ініціали

_____ (_____)

Підпис

Прізвище та ініціали

_____ (_____)

Підпис

Прізвище та ініціали

Вінниця-2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА ТА ІСТОРИЧНА ОСНОВА ЕВОЛЮЦІЇ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ	5
1.1 Становлення та розвиток уявлень про державний устрій.....	5
1.2. Виникнення та розвиток основних форм державного устрою	6
1.3. Чинники, що впливають на формування державного устрою	9
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ	12
2.1. Характеристика сучасних форм державного устрою	12
2.2. Особливості державного устрою України	16
2.3. Світові форми державного устрою.....	19
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

Актуальність теми: полягає в тому, що форма державного устрою визначає територіальну організацію держави, взаємодію центральних і місцевих органів влади та впливає на забезпечення цілісності держави й ефективність управління. Дослідження історичних форм державного устрою дає змогу простежити еволюцію державної влади, визначити особливості унітарних і федеративних моделей та зрозуміти чинники, що впливають на їх формування. Особливого значення ця тема набуває для України в умовах сучасних реформ державного управління та процесів децентралізації.

Сутність і стан розробки наукової проблеми: дослідження історичних форм державного устрою зосереджені на аналізі їх виникнення, еволюції та класифікації в різні історичні періоди. Значна увага приділяється вивченню унітарних, федеративних і конфедеративних моделей організації державної влади, а також чинників, що впливають на їх формування. Вагомий внесок у розробку цієї проблематики здійснили науковці, які досліджують історичний розвиток державності, порівняльний аналіз форм державного устрою та особливості їх функціонування в різних країнах світу, зокрема в Україні.

Автори, які займалися дослідженням теми: Басараб О. Т. та Бомбергер І. Л. у навчальному посібнику «Історія держави і права України та зарубіжних країн» досліджують історичний розвиток державного устрою та еволюцію форм організації державної влади. Кулаковський П. М. у посібнику «Країни світу : державний устрій» аналізує сучасні форми державного устрою та особливості організації влади в різних країнах світу. Питання впливу етнічного чинника на реформування адміністративно-територіального устрою європейських держав досліджував Макаров Г. Сердюк І. у своїй праці аналізує особливості форми територіального устрою України та її конституційне закріплення. Історичні витоки унітаризму та розвиток унітарної форми державного устрою України в конституційно-правових актах досліджував Явір В. А.

Метою дослідження є визначення сутності та аналіз історичних форм державного устрою, дослідження закономірностей їх виникнення та еволюції, а також характеристика сучасних форм державного устрою та особливостей їх прояву в Україні та світі.

Завдання дослідження:

- уточнити сутність та зміст поняття державного устрою;
- проаналізувати становлення та розвиток уявлень про державний устрій;
- дослідити виникнення та розвиток основних форм державного устрою;
- виявити чинники, що впливають на формування державного устрою;
- охарактеризувати сучасні форми державного устрою;
- проаналізувати особливості державного устрою України;
- узагальнити світовий досвід форм державного устрою.

Об'єкт дослідження: державний устрій як форма територіальної організації держави.

Предмет дослідження: історичні форми державного устрою, їх еволюція та сучасні особливості функціонування в Україні та світі

Методи дослідження: аналіз наукових статей, підручників, навчальних посібників та матеріалів науково-практичних конференцій; дослідження історичного розвитку форм державного устрою; порівняльний аналіз сучасних моделей державного устрою різних країн; системний аналіз для визначення особливостей та чинників формування державного устрою.

Структура роботи включає: вступ, два розділи, 6 підрозділів, висновки, список використаних джерел. Основна частина складає 21 сторінку. Загальний обсяг курсової роботи становить 31 сторінку. Перелік інформаційних джерел складається з 22 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА ТА ІСТОРИЧНА ОСНОВА ЕВОЛЮЦІЇ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ

1.1 Становлення та розвиток уявлень про державний устрій

З початком існування ранніх форм державності з'явилась потреба у впорядкуванні земель та організації влади, тоді і почали з'являтися перші уявлення про державний устрій.

Сучасна наука розглядає державний устрій як елемент форми держави, що визначає принципи територіального поділу країни, а також організацію та взаємодію органів влади різних рівнів. Він відображає внутрішню структуру державної влади, засновану на політико-територіальних принципах, яка визначає взаємозв'язок між центральними органами влади та органами влади на місцях, а також забезпечує цілісність держави як політико-правової одиниці.

Варто зазначити, що схожим за змістом є поняття територіального устрою держави, яке описує територіальний поділ держави та відповідну систему органів влади. Тобто державний устрій не лише визначає просторові межі здійснення державної влади, але й визначає характер взаємозв'язків між державою, її територіальними одиницями та населенням [20, с.23].

Державний устрій взаємопов'язаний з поняттям форми правління, яке охоплює основні характеристики здійснення влади, зокрема її структуру, обсяг та методи реалізації. В залежності від обраних аспектів розподілу влади, виникають різні підходи до класифікації державних форм та моделей організації влади, серед яких виділяють унітарну, федеративну і конфедеративну форми державного устрою, а також централізовану, децентралізовану та змішану моделі управління [22, с.101].

Історичні уявлення про державний устрій змінювалися з розвитком суспільства. У стародавніх державах влада була здебільшого централізованою, тобто території підпорядковані єдиному правителю. З часом, зі зростанням складності соціальних структур та появою різних форм власності, з'явилась потреба в більш оптимальній системі управління, яка враховувала географічні, економічні та етнічні

особливості населення. Розвиток цих ідей можна спостерігати у період античності, прикладом є Стародавній Рим, де республіканська система правління формувалась поруч з становленням інституцій, що керували взаємовідносинами між різними частинами держави та населенням. У цей період були закладені основи розподілу влади між різними утвореннями, а також закріплювалась ідея територіальної організації держави як цілісної системи [1].

Надалі державний устрій набув особливого взаємозв'язку з процесами централізації та децентралізації влади, формуванням національних держав та закріпленням територіальних кордонів. З'явилися різні моделі державного устрою, кожна з яких має свої особливості та відображає специфіку історичного розвитку окремих країн.

У сучасному розумінні державний устрій визначається як інституційно-територіальна організація держави, закріплена в конституції та законодавстві. Зміст державного устрою включає територіальну організацію держави, систему розселення населення та механізми здійснення влади в межах конкретної території. Принципи територіальної цілісності, неподільності суверенітету, законності формування територіальних одиниць та децентралізації влади відіграють важливу роль в управлінні державою [13, с.186 - 195].

1.2. Виникнення та розвиток основних форм державного устрою

Формування державного устрою — це тривалий історичний процес, що пов'язаний з розвитком державності, складністю суспільних відносин та необхідністю організації влади в межах конкретної території. Ще з початку існування людських общин територіальна організація не була достатньо розвиненою, але з переходом від первіснообщинного ладу до держави з'явилась потреба в чіткому розподілі територій та побудові системи управління.

Форма державного устрою характеризує внутрішній поділ держави на частини та зв'язки між цими частинами та центральною владою. Вона охоплює такі складові

як поділ держави, територіальну організацію населення, правовий статус територій та принципи, що регулюють взаємовідносини між центром та регіонами [5].

Стародавній Рим є одним з найдавніших прикладів виникнення державної організації. З розпадом племінного ладу почалось об'єднання різних племен в єдине політичне утворення. Рекс — обраний правитель, здійснював владу на початковому етапі, коли важливу роль відігравали Сенат і Народні збори. Відбувся поступовий перехід від племінної до державної організації, що стало передумовою формування територіального устрою. Надалі розвиток Риму супроводжувався формуванням складнішої територіальної структури та появою провінцій, підпорядкованих центральній владі, що є ознакою унітарного устрою.

Поступово формувались середньовічні держави, де феодальні відносини впливали на територіальну організацію влади. У Східній Європі яскравим прикладом є Русь, яка об'єднала території під владою київського князя. Окремі території зберігали певний ступінь автономії, але підпорядковувалися центральній владі князя, що є характерним для федеративного устрою. Водночас більшість влади було зосереджено в руках великого князя, який виконував законодавчі, судові та адміністративні функції. Державний устрій Русі можна вважати ранньою формою поєднання елементів автономії з централізацією [2, с.94].

Подальший розвиток уявлень про державний устрій простежується в історії українського державотворення. Історичний розвиток української державності свідчить про незмінний характер концепції унітаризму. Дотримання унітарного державного устрою простежується через різні етапи державотворення, зокрема в діяльності Української Центральної Ради, періоді Гетьманату Скоропадського, існуванні Західноукраїнської Народної Республіки та Директорії Української Народної Республіки. Ці урядові утворення заклали основи територіальної єдності та централізованого управління, що згодом знайшло своє відображення в сучасній моделі українського державного устрою.

Погляди українського історика, політичного діяча Михайла Грушевського відіграли значну роль у формуванні концепції українського державного устрою, оскільки він обґрунтовував необхідність побудови унітарної демократичної держави

з широкою регіональною автономією, що знайшло своє відображення у Конституції Української Народної Республіки. Його ідеї передбачали поєднання влади центральної держави з гарантуванням прав національних меншин та розвитком місцевого самоврядування [6].

Згідно з Конституцією Української Народної Республіки, державна територія визначалася як неподільна, а її межі могли змінюватися лише за спеціальними процедурами, що вимагали схвалення відповідного органу влади. Тобто таке положення підкреслювало важливість збереження територіальної цілісності держави та запобігання її довільному поділу. Водночас конституційні положення закріплювали принцип децентралізації, надаючи окремим територіальним одиницям — землям, волостям та громадам — широкі права самоврядування. Була надана можливість місцевим органам влади самостійно вирішувати значну частину внутрішніх справ у рамках національного законодавства. Поєднання принципу територіальної єдності та розвитку місцевого самоврядування свідчить про те, що українська політико-правова думка на початку 20 століття прагнула забезпечити баланс між централізацією державної влади та автономією регіонів [8].

Подальші історичні події, зокрема захоплення влади гетьманом Павлом Скоропадським у результаті державного перевороту 1918 року, підтверджують збереження унітарної системи України, незважаючи на зміни у формі правління. За часів Гетьманату було впроваджено монархічну модель організації влади, що відображено у відповідних законах та нормативних актах про тимчасовий державний устрій. Однак ці зміни стосувались переважно системою вищих органів державної влади та не призвели до жодних змін у територіальному устрої держави. Україна продовжувала існувати як єдина, неподільна держава, в якій не передбачалося створення автономних чи суверенних територіальних утворень. Влада з центру зберігала контроль над усією територією держави, а місцеві органи влади діяли в рамках єдиної державної системи [21]. Тобто принцип єдності залишався вирішальним у процесах державотворення, незалежно від політичних змін, і вважався необхідною умовою для збереження єдності держави.

Розвиток ідей унітарної держави можна простежити в наукових працях українських правників початку 20 століття. Зокрема, значний внесок у формулювання цієї концепції зробив Станіслав Дністрянський. У своєму проєкті конституції Західноукраїнської Народної Республіки він уявляв Україну як єдину, незалежну, демократичну державу з розвиненою системою управління. Запропонована ним модель передбачала збереження територіальної цілісності держави з одночасним розробкою правових механізмів регулювання влади та суспільних відносин [9].

Існують дві моделі державного устрою — проста та складна. Прикладом простої моделі є унітарні держави, де територія поділена на адміністративно-територіальні одиниці, які не мають політичної автономії та підпорядковуються центральній владі.

Федерація є складною моделлю державного устрою, де одночасно з центральною владою функціонують органи влади суб'єктів федерації, які користуються певним ступенем автономії.

Іноді науковці виділяють ще одну модель державного устрою — змішану, яка є поєднанням різних моделей. Тобто у межах однієї держави деякі регіони мають певний ступінь автономії, а інші залишаються звичайними адміністративно-територіальними одиницями [13, с.186–195].

У новітній період спостерігається тенденція поступових трансформацій форм держав, зважаючи на історичний контекст. Наприклад, у Великій Британії державна система розвивалася без радикальних змін, шляхом поступового реформування та адаптації традиційних інститутів до нових умов, що дозволило зберегти традиції, адаптуючись під виклики сучасності [2, с.136–145.].

1.3. Чинники, що впливають на формування державного устрою

Формування державного устрою – це складний процес, що визначається низкою різних чинників. Зокрема, обрана форма державного устрою характеризує адміністративно-територіальні одиниці держави, їхній правовий статус,

взаємовідносини між центральною та місцевою владою, досліджує питання щодо врахування інтересів населення, що проживає на її території [5].

Важливим чинником є розвиток держави протягом історії. Державний устрій формується під впливом попередніх періодів розвитку держави, коли змінювалась організація влади, традиції, розмір території, впроваджувались процеси централізації та децентралізації. Тобто відбувались поступові зміни форми державного устрою, що відображали внутрішні трансформації суспільства та політичної системи.

Вибір моделі державного устрою суттєво залежить від національного складу населення, тому одним з найважливіших є етнічний чинник. У державах, де жодна етнічна група чітко не домінує, з'являються передумови для запровадження федеративного устрою, який дозволяє враховувати інтереси різних спільнот. І навпаки, унітарний устрій формується у державах з етнічною більшістю, з можливістю надання певним регіонам автономії.

При виборі моделі варто враховувати політичний чинник, який характеризує політичну систему, демократичні інститути та особливості взаємодії влади та суспільства. При розгляді політичного чинника варто звернути увагу на сучасні тенденції організації влади, що включають децентралізацію, деконцентрацію та деволюцію влади. Децентралізація передбачає передачу повноважень органам місцевого самоврядування, з наданням певної самостійності у прийнятті рішень, тоді як деконцентрація розподіляє функції між різними рівнями державної влади, але під обов'язковим контролем центральних органів влади. Деволюція означає передачу регіонам значної самостійності та можливість надання їм статусу автономної територіальної одиниці.

Соціально-економічний чинник є не менш важливим при виборі моделі устрою. Рівень економічного розвитку, регіональні диспропорції в ресурсах та дисбаланс в соціальному розвитку між регіонами вимагають перерозподілу повноважень між центром і владою на місцях. За таких обставин держава прагне знайти оптимальну модель управління, яка дозволяє інтегрувати національні інтереси з потребами окремих регіонів [18].

Також важливо враховувати географічний чинник, який описує вплив розміру держави, її географічне розташування та природні умови. Великі держави часто потребують складніших форм державної організації, тоді як малі держави можуть функціонувати в рамках централізованої системи.

Крім того, форма держави вивчається як з практичної та політичної точки зору, так і з науково-пізнавальної. Перший підхід стосується забезпечення стабільності державного управління та побудови взаємовідносин між урядом та суспільством. Другий підхід дозволяє глибше зрозуміти взаємозв'язок між формою держави, її сутністю та історичним типом, що має вирішальне значення для пояснення характеристик державного устрою [3].

Отже, формування державного устрою залежить від сукупності взаємопов'язаних чинників, серед яких важливу роль відіграють історичні, політичні, етнічні, економічні та географічні чинники. Їхня взаємодія визначає різноманітність форм державного устрою та його безперервну еволюцію, що відображає зміну потреб суспільства та характер державної влади. У процесі розвитку суспільства поступово сформувалися основні форми державного устрою — унітарна, федеративна та конфедеративна, кожна з яких виникла під впливом історичних, політичних, економічних, етнічних і географічних чинників. Історичний досвід різних держав, зокрема Стародавнього Риму, середньовічних держав та українського державотворення, свідчить про постійний пошук оптимального співвідношення між централізацією влади та самостійністю окремих територій. Важливе значення для розвитку уявлень про державний устрій мала українська політико-правова думка, представники якої обґрунтовували необхідність поєднання принципів територіальної єдності держави з розвитком місцевого самоврядування. У сучасних умовах державний устрій залишається важливим елементом форми держави, який забезпечує цілісність державної території, ефективність управління та врахування інтересів населення й окремих регіонів.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ

2.1. Характеристика сучасних форм державного устрою

Форма державного устрою характеризує державу, оскільки визначає її внутрішню територіальну організацію та механізм здійснення публічної влади на всій її території. Також вона демонструє, як організована держава з точки зору її поділу на окремі складові частини, описує їхній правовий статус та структуру відносин між центральними органами влади та територіальними одиницями. На відміну від форми правління, яка визначає організацію вищих органів державної влади, форма устрою держави зосереджується на територіальному аспекті діяльності держави, окреслюючи межі юрисдикції різних рівнів влади та характеристики їхньої взаємодії. Завдяки цій класифікації стає зрозумілим взаємозв'язок між єдністю державної влади та можливістю самостійності її складових частин — вирішальний фактор для забезпечення стабільності держави з одночасним дотриманням територіальних особливостей та цілісності частин держави.

У сучасному державному управлінні зазвичай розрізняють дві основні форми державного устрою: просту (унітарну) та складну (федерації, конфедерації, імперії). Найпоширенішими формами правління серед сучасних держав є унітарна та федеративна, які характеризуються різними підходами до організації та розподілу влади [19].

Унітарна держава — це форма державного устрою, за якої територія держави поділена на адміністративно-регіональні одиниці, що не мають ознак державності та підпорядковуються центральному уряду. Важливою характеристикою унітарної держави є єдність її структури влади та існування єдиного джерела суверенітету. Унітарна держава функціонує на основі єдиної конституції, національного законодавства, єдиної системи управління та єдиного громадянства [11].

Однією з найважливіших характеристик унітарної держави є централізація управління. Центральні органи влади відіграють вирішальну роль у прийнятті рішень та реалізації державної політики. Місцеві органи влади діють у межах

повноважень, визначених центральним урядом, і зазвичай не користуються незалежним політичним статусом. Проте ступінь централізації може варіюватися, тому унітарні держави поділяються на централізовані та децентралізовані.

У централізованих унітарних державах місцеві органи влади формуються або контролюються центральним урядом. Регіональні керівники здебільшого призначаються з центру, що закріплює жорстку вертикаль влади та чітке підпорядкування. Ця модель дає змогу підтримувати єдину державну політику, забезпечуючи контроль над діяльністю територіальних одиниць.

На противагу централізованим, децентралізовані унітарні держави надають місцевим органам влади більшу самостійність. Такі органи влади формуються на місцевому рівні, зазвичай шляхом виборів, і їм надаються ширші повноваження для вирішення питань місцевого значення [19]. Тобто система управління є більш гнучкою, що дає змогу враховувати специфічні особливості кожного регіону.

У рамках унітарної форми державного устрою можуть існувати автономні утворення, які мають спеціальний правовий статус. Ці незалежні утворення створюються з урахуванням національних, культурних або історичних особливостей певних регіонів. Незважаючи на певний ступінь автономії, ці утворення залишаються невід'ємними частинами єдиної держави та не володіють суверенітетом.

Однією з характерних рис унітарної держави є єдина правова система, єдина валюта, уніфікована податкова політика та цілісна система державних інституцій. Єдина правова система означає застосування єдиної конституції та єдиної законодавчої бази на всій території держави, правила яких є обов'язковими для всіх адміністративних та регіональних одиниць без винятку. Така система створює єдину правову базу для суспільних відносин та запобігає регіональним протиріччям у фундаментальних правових принципах. Єдина грошова система гарантує єдину валюту та централізовану фінансову політику, сприяючи стабільності економічних процесів держави. Податкова політика формується на національному рівні, забезпечуючи послідовне оподаткування по всій країні та запобігаючи встановленню будь-яким регіоном незалежних податкових систем. Єдина система державних

інституцій означає, що всі органи влади діють у межах загальнодержавної структури та підпорядковуються центральним органам. Центральний уряд представляє державу в міжнародних відносинах, визначає основні напрямки зовнішньої політики, забезпечує обороноздатність через єдині збройні сили та реалізує обов'язкову національну політику на всій території держави.

Федеративна держава, на противагу від унітарної, є більш складною формою державного устрою, де влада розподілена між центральним урядом та регіональними утвореннями, які користуються певним ступенем самостійності [17, с.10]. Функціонування федеративної системи ґрунтується на міцно встановленому конституційному принципі: розподілі влади між різними рівнями управління. Ключовою характеристикою федерації є поєднання національної єдності та самостійності її складових частин, що дозволяє враховувати регіональні особливості, зберігаючи при цьому національну єдність.

Однією з найважливіших рис федеральної держави є існування дворівневої системи управління. Центральний рівень представлений федеральними органами влади, які виконують загальнодержавні функції, зокрема у сферах оборони, зовнішньої політики та законодавства. Регіональний рівень складається з суб'єктів федерації, кожен з яких має власні повноваження та здійснює свою владу в певних сферах.

Розподіл повноважень між центральним урядом та регіональними утвореннями є визначальною характеристикою федеративної держави. Конституція чітко визначає юрисдикцію кожного рівня управління, встановлюючи перелік повноважень, що належать виключно центральним органам влади, повноважень, що належать складовим утворенням, та повноважень, що стосуються сфер спільної юрисдикції. Центральний рівень зазвичай має повноваження, пов'язані з обороною, зовнішньою політикою, національною безпекою та національним законодавством, тоді як регіони вирішують питання місцевого значення, зокрема в галузі освіти, культури, соціальної політики та економічного розвитку. Спільні повноваження вимагають координації діяльності на різних рівнях управління, що сприяє узгодженості національної політики. Розподіл повноважень запобігає надмірній

концентрації влади в одному центрі та створює умови для підтримки балансу між національною єдністю та автономією її складових частин, тим самим забезпечуючи стабільність федерації.

Механізми взаємодії між центральною та регіональною владою є ключовим елементом федеративної системи. До них належать консультації, спільне прийняття рішень та участь регіонів у формуванні національної політики. Крім того, існують органи конституційного нагляду, що займаються вирішенням суперечок між різними рівнями влади та забезпеченням дотримання конституції [14, с.231].

Порівняння унітарної та федеративної системи дозволяє нам визначити ключові відмінності між ними. В унітарній державі влада зосереджена на центральному рівні, що забезпечує єдність політики та послідовне прийняття рішень. Це означає, що основні рішення приймаються центральними органами влади, тоді як місцеві органи влади несуть основну відповідальність за їх впровадження та мають обмежені повноваження, що сприяє швидшому впровадженню реформ та забезпечує застосування єдиних правил по всій державі. У федеративній державі влада розподілена між різними рівнями, створюючи складнішу, але водночас гнучкішу систему управління. Регіони в цій системі користуються більшою автономією та можуть самостійно вирішувати певні внутрішні справи, що дозволяє краще враховувати місцеві потреби та особливості.

Вибір між унітарною чи федеративною системою залежить від численних факторів, включаючи історичні, політичні, соціальні та етнічні міркування. Наприклад, історичний розвиток держави, наявність різноманітних народів чи культур, а також рівень економічного розвитку регіонів можуть впливати на цей вибір. Унітарна модель підходить для країн з відносно однорідним населенням та невеликими територіями, оскільки централізоване управління легше забезпечити за таких обставин. З іншого боку, федеративна система дозволяє ефективніше організувати владу в багатонаціональних або великих державах, де важливо надати регіонам більше прав для самостійного розвитку.

Окремо теорія держави також розглядає інші складні форми державної структури, такі як конфедерації, союзи, імперії та протекторати. Конфедерація — це союз суверенних держав, які об'єднуються для досягнення спільних цілей, зберігаючи при цьому свою незалежність. Союз передбачає об'єднання держав під керівництвом одного монарха або на основі спільних інституцій. Імперія характеризується об'єднанням різних територій під керівництвом центральної влади, часто зі значними відмінностями в їхньому правовому статусі. Протекторат означає форму залежності однієї держави від іншої, зберігаючи при цьому певні ознаки самостійності [19].

2.2. Особливості державного устрою України

Особливості державного устрою України характеризуються традиціями її історичного державотворення та сучасними конституційно-правовими принципами, що регулюють організацію публічної влади. Державний устрій поєднує принципи територіальної цілісності, централізації та децентралізації, забезпечуючи функціонування держави як єдиного політико-правового утворення. Водночас він пов'язаний з виконанням ключових функцій держави, серед яких першочергове значення мають гарантування прав і свобод людини, підтримка правопорядку, забезпечення безпеки та регулювання соціально-економічних процесів.

Однією з найголовніших рис українського державного устрою є його зосередженість на гарантуванні прав і свобод людини і громадянина. Конституційні положення гарантують право на життя, свободу слова, свободу віросповідання, право на створення об'єднань та інші основоположні та невід'ємні права. Такі положення визначають спрямованість діяльності держави на особистість та її інтереси. Держава зобов'язана не лише проголошувати ці права, а й створювати необхідні умови для їх реалізації та захисту від порушень та дискримінації.

Забезпечення верховенства права, порядку та дотримання законів є фундаментом для побудови державного устрою. Держава регулює суспільні відносини між громадянами та державними органами та іншими суб'єктами,

встановлює обов'язкові правила поведінки та визначає відповідальність за порушення. Верховенство права та порядку є основою суспільної стабільності та належного функціонування соціальних процесів. У цьому контексті діяльність правоохоронних органів пов'язана з виявленням та припиненням злочинів, а судова система розглядає справи, притягує винних до відповідальності та відновлює порушені права, тим самим сприяючи дотриманню принципу справедливості.

Ще однією характерною рисою унітарного устрою в Україні є принцип рівного громадянства. Усі громадяни держави користуються однаковим правовим статусом незалежно від місця проживання. Це скасовує поняття регіонального громадянства та гарантує рівність прав та обов'язків для всіх громадян. Держава забезпечує рівний правовий захист для всіх, можливість реалізації політичних, соціальних та економічних прав, а також право доступу до органів державної влади та судової влади. Рівноправне громадянство також означає рівну відповідальність перед законом та розширення сфери юрисдикції держави, щоб вона охоплювала всіх громадян без винятку.

Не менш важливою характеристикою є забезпечення безпеки держави та її громадян. Україна, як суверенна держава, зобов'язана гарантувати захист від зовнішніх та внутрішніх загроз, включаючи підтримку обороноздатності, боротьбу зі злочинністю та протидію тероризму [14, с.231]. За нинішніх обставин ця функція має першочергове значення, оскільки безпека є передумовою стабільного розвитку держави та збереження її територіальної цілісності.

Державний устрій також передбачає розподіл повноважень у сфері економічної діяльності між центральною владою та місцевими органами самоврядування. На загальнодержавному рівні визначаються основні напрямки економічної політики, зокрема податкова система, бюджетні засади та регулювання фінансового сектору. Водночас, органи місцевого самоврядування беруть участь у реалізації економічної політики на місцевому рівні, управляють комунальною власністю, готують та виконують місцеві бюджети, сприяють підприємництву в межах своєї юрисдикції. Поєднання централізації та децентралізації в державній

структурі України дозволяє узгоджувати національні економічні інтереси з потребами різних регіонів та забезпечує більш збалансований розвиток країни.

Важливою особливістю державного устрою України вважається існування Автономної Республіки Крим у складі України. Вона є невід'ємною частиною України та має певні повноваження, вказані в Конституції України. Автономія відображається у здатності вирішувати окремі питання регіонального значення через власні органи влади, однак ці повноваження здійснюються в рамках Конституції та законів України [7]. Водночас статус Автономної Республіки Крим не надає їй абсолютного державного суверенітету, вона залишається підпорядкованою загальнодержавній системі управління та дотримується принципів унітарної держави.

У наш час Україна є унітарною державою, як у практичному, так і в правовому вимірі. Відповідно до Конституції України, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, її суверенітет поширюється на всю територію держави, яка визнається цілісною і недоторканою [7]. Це положення закріплює відсутність у складі країни будь-яких інших територіальних утворень, які мають власний державний суверенітет або окремо здійснюють державну владу. Усі адміністративно-територіальні одиниці функціонують у межах єдиної системи органів державної влади та підпорядковуються національному законодавству. Законодавча, виконавча та судова гілки влади функціонують у межах єдиної правової бази, встановлюючи однакове застосування правових норм на всій території України. Центральні органи влади визначають основні напрямки державної політики, а місцеві органи влади реалізують їх у межах наданих їм повноважень [17, с. 86].

Водночас, українська політична система характеризується поєднанням централізації та децентралізації. Конституція гарантує місцеве самоврядування, закріплюючи право місцевих громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в рамках чинного законодавства. Органи місцевого самоврядування управляють комунальною власністю, готують місцеві бюджети та реалізують програми соціально-економічного розвитку своїх регіонів. Передача певних повноважень регіонам супроводжується чітким розмежуванням відповідальності

між державними відомствами та органами місцевого самоврядування, що дозволяє точніше визначити сфери відповідальності. Водночас центральні органи влади зберігають за собою нагляд за дотриманням законодавства та реалізацією державної політики [16, с. 30].

Проте варто зазначити, що історичні та сучасні виклики, зокрема етнічні та політичні суперечності та зовнішні загрози, вплинули на розвиток державного устрою України. Унітарна модель сприяла збереженню територіальної цілісності, але не завжди забезпечувала оптимальне врахування регіональних особливостей. Тому існує необхідність у подальшому впровадженню реформ, спрямованих на децентралізацію влади та вдосконалення адміністративно-територіального устрою.

2.3. Світові форми державного устрою

Сучасні форми державного устрою є наслідком тривалої історичної еволюції, протягом якої кожна держава прагнула знайти оптимальну модель організації влади на регіональному рівні. Цей процес відбувався під тиском географічних факторів, національної демографічної ситуації та специфічних політичних традицій кожної держави, що зрештою сформувало унікальну систему взаємодії між центральним урядом та регіонами кожної держави.

У сучасному світі унітарна форма державного устрою залишається домінуючою, однак вона не є однорідною за своїм змістом. У межах унітарних держав спостерігається тенденція до трансформації класичної централізованої моделі в більш гнучкі системи, що передбачають розширення повноважень місцевих органів. Це пов'язано з необхідністю оновлення системи управління та надання громадам більшої кількості інструментів для розвитку з урахуванням специфічних особливостей кожного регіону.

Зокрема, у *Франції*, яка традиційно вважається прикладом централізованої унітарної держави, упродовж останніх десятиліть здійснюються реформи, спрямовані на розширення повноважень регіонів і департаментів. Хоча центральний уряд у Парижі зберігає ключові управлінські функції, місцеві органи отримали

можливість впливати на економічний розвиток територій, планування інфраструктури та соціальну політику [4, с.13].

У *Японії* центральний уряд відіграє ключову роль, проте консервативна система зберігає юридичну владу в сфері місцевого самоврядування. Адміністративно-територіальний поділ країни складається з префектур, які здійснюють управління на регіональному рівні через обрані органи влади — губернаторів і місцеві збори. Центральний уряд визначає основні напрямки державної політики та встановлює загальні правила та стандарти у життєво важливих сферах, зокрема в економіці, освіті та соціальному забезпеченні. Водночас префектури та муніципалітети несуть відповідальність за практичне впровадження цих рішень, адаптуючи їх до місцевих умов та потреб населення. Значна частина адміністративних функцій виконується на місцевому рівні, що дозволяє швидше реагувати на регіональні виклики.

Особливе значення мають унітарні держави з елементами самоврядування, де окремі регіони користуються широкими повноваженнями. *Велика Британія* застосовує модель деволюції — специфічну форму децентралізації влади, за якої центральний уряд офіційно делегує частину своїх повноважень регіональним органам, зберігаючи при цьому верховенство парламенту. Унаслідок обраної форми Шотландія, Уельс та Північна Ірландія мають власні представницькі органи та юрисдикцію щодо низки внутрішніх питань. Зокрема, ці регіони мають парламенти або асамблеї, які здійснюють регуляторні повноваження в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, транспорт та місцевий розвиток. Місцеві виконавчі органи відповідають за виконання рішень, що дозволяє враховувати специфіку кожного регіону. Водночас оборона, зовнішня політика, фінансова система та конституційний лад залишаються виключною сферою центрального уряду. Парламент Великої Британії зберігає верховенство та право змінювати обсяг делегованих повноважень, що принципово відрізняє деволюцію від федеративної моделі, де повноваження складових частин є більш жорсткими. Така модель дає змогу інтегрувати національну єдність з історичними, культурними та національними особливостями її складових частин та допомагає мінімізувати внутрішньополітичні конфлікти.

Прикладом унітарної держави з розвиненою системою регіональних автономій є *Італія*. Згідно з італійським законодавством, країна є єдиною і неподільною, проте п'ять її регіонів (Сицилія, Сардинія, Трентіно-Альто-Адідже, Валле-д'Аоста та Фріулі-Венеція-Джулія) наділені спеціальним статусом. Надання широких законодавчих та фінансових повноважень цим територіям зумовлене необхідністю врахування їхніх географічних особливостей та захисту етномовних меншин. При цьому Італія зберігає ознаки унітаризму, оскільки джерелом автономних прав виступає загальнодержавна конституція, а центральний уряд зберігає монополію на питання оборони, безпеки та зовнішніх зносин, що забезпечує цілісність політичної системи.

Подібні процеси спостерігаються і в інших країнах. Наприклад, в *Іспанії* автономні співтовариства мають значний обсяг повноважень, включаючи власні органи влади та можливість формування регіональної політики. Це наближає модель державного устрою Іспанії до федеративної, хоча формально вона залишається унітарною державою. Приклад Іспанії та Італії демонструє умовність меж між формами державного устрою в сучасному світі.

Федеративні держави демонструють різні підходи до розподілу влади між рівнями управління. У *Сполучених Штатах Америки* федеративна система базується на принципі чіткого розподілу повноважень, де федеральний уряд і штати мають власні сфери компетенції. Однак на практиці ці межі не завжди є чітко окресленими, що призводить до виникнення конфліктів між рівнями влади. Наприклад, такі питання, як охорона здоров'я, імміграційна політика та екологічні норми, часто стають предметом суперечок між федеральним урядом і штатами.

У *Федеративній Республіці Німеччина* існує інша модель федералізму, яка характеризується більшою взаємодією між центральним урядом і землями. Землі беруть участь у формуванні федеральної політики через своє представництво в Бундесраті — органі, який представляє інтереси регіонів на національному рівні та бере участь у законодавчому процесі. Значна частина федеральних законів потребує схвалення Бундесрату, що дозволяє землям впливати на прийняття рішень у межах

своїєї юрисдикції. Крім того, землі несуть відповідальність за виконання багатьох федеральних законів, зокрема у сферах внутрішньої безпеки, освіти та управління. Зазначений механізм взаємодії перетворює федерацію на інтегровану систему, де кожен рівень управління є невід'ємною частиною спільного механізму. Це не лише сприяє ефективній координації між національними та місцевими інтересами, але й робить німецьку урядову систему однією з найбільш адаптивних та конфліктостійких у сучасному світі [10;11].

Суб'єкти федерації мають право на власну законотворчість та самостійне державне будівництво, що робить федеративну модель доволі гнучкою. Це дозволяє врахувати регіональні особливості, проте накладає на центральну владу додаткову відповідальність за координацію та гармонізацію правових норм на всій території країни

Асиметрична модель федералізму надає різні повноваження окремим регіонам. У *Канаді* провінція Квебек має особливий статус, пов'язаний з мовними, культурними та історичними особливостями населення, значна частина якого є франкомовними. Це відображається в широких повноваженнях провінції в сферах мовної політики, освіти та культурного розвитку, що дозволяє їй зберігати та розвивати свою ідентичність. Квебек має можливість самостійно формулювати свою внутрішню політику в цих сферах та активно захищає свої інтереси на федеральному рівні. На противагу цьому, інші канадські провінції мають інший обсяг повноважень, що демонструє нерівномірність у розподілі повноважень усередині країни. Здатність асиметричного федералізму інтегрувати специфічні потреби Квебеку в національний контекст знижує ризик сепаратизму та сприяє політичній стабільності. Водночас, нерівномірний розподіл влади вимагає від канадської політичної системи високої гнучкості та наявності складних механізмів координації, щоб уникнути відчуття правової нерівності між різними провінціями [11].

Суттєвим аспектом функціонування федерацій є необхідність постійного балансу між інтересами центру та регіонів. Надмірна централізація може обмежувати розвиток територій, тоді як надмірна автономія здатна створювати

загрози для єдності держави. У зв'язку з цим важливе значення мають механізми взаємодії, включаючи переговори, правове регулювання та політичні компроміси.

Специфічною формою державного устрою є імперії, що історично з'явилися як специфічна форма державного устрою, що об'єднувала великі території та різні народи під егідою єдиного центру. На відміну від сучасних держав, вони зазвичай формувалися шляхом завоювань і підпорядкування, де окремі етнічні групи мали різний правовий статус. Прикладом імперії є *Австро-Угорська імперія*, у складі якої перебували різні етнічні та національні групи, що мали неоднаковий правовий статус та рівень автономії. Управління в імперіях було жорстко централізованим, багатонаціональний склад і нерівність прав неминуче породжували внутрішні конфлікти та прагнення народів до самовизначення, тому у XX столітті більшість імперій розпалися, трансформувалися у національні держави.

Конфедерація — це союз суверенних держав, створений для реалізації спільних політичних, економічних або військових цілей. Головна відмінність від федерації полягає в тому, що учасники конфедерації повністю зберігають свій державний суверенітет та право на самостійну внутрішню і зовнішню політику. Історичним прикладом є ранні етапи розвитку *Швейцарії*, де кантони об'єднувалися задля колективної безпеки. У сучасному світі класичні конфедерації зустрічаються рідко, оскільки вони або розпадаються, або еволюціонують у стійкіші федерації чи міжнародні організації [10, с.18].

Динаміка сучасних політичних процесів свідчить про поступове зближення функціональних рис унітаризму та федералізму, що зумовлено стійкою тенденцією до децентралізації та одночасного посилення координації. Унітарні держави поступово розширюють повноваження місцевих органів влади, передаючи їм обов'язки у сферах економічного розвитку, соціальної політики та управління ресурсами. Водночас федеративні держави посилюють роль центрального уряду у питаннях загальнодержавного значення, зокрема у сферах безпеки, фінансів та стратегічного планування. В результаті обидві моделі розвиваються до спільного знаменника – гібридної системи управління, яка поєднує регіональну гнучкість та

національну єдність, дозволяючи державам ефективно реагувати на глобальні виклики незалежно від їхнього офіційного статусу.

Крім того, значний вплив на розвиток форм державного устрою мають міжнародні організації та інтеграційні об'єднання. Участь держав у таких структурах зумовлює передачу частини повноважень на наднаціональний рівень, що змінює традиційне розуміння суверенітету та територіальної організації влади.

Отже, форми державного устрою у світі відрізняються не лише своїми формальними характеристиками, а й специфікою їхнього практичного функціонування. Унітарні та федеративні держави демонструють різні підходи до організації влади, але в сучасних умовах між ними спостерігається взаємне зближення, яке демонструє динамічний характер розвитку державних систем та їхню здатність адаптуватися до суспільних змін.

Таблиця 1

Адміністративно-територіальний поділ та кількісні характеристики країн за типами державного устрою

Країна	Форма державного устрою	Площа (тис. км ²)	Населення (прибл. млн осіб)	Кількість АТО (основний рівень)
Франція	Унітарна	~643,8	68,4	18 регіонів (13 метрополій + 5 заморських) 3 території з особливим статусом (Нова Каледонія, Кліппертон, Французькі Південні й Антарктичні Території)
Японія	Унітарна	~377,9	126,2	47 префектур: 43 кен, то – Токіо, фу – Осака, Кіото, до – Хокайдо
Велика Британія	Унітарна (з деволюцією)	~242,5	67,8	4 установчі країни (Англія, Шотландія, Уельс, Пн. Ірландія)
Італія	Унітарна (регіоналістська)	~301,3	58,9	20 регіонів (5 зі спеціальним статусом)
Іспанія	Унітарна (автономістська)	~505,9	48,5	17 автономних співтовариств і два автономних міста (Сеута, Мелілья). 50 провінцій
США	Федеративна	~9 833,5	334,9	50 штатів (+ федеральний округ Колумбія)
Німеччина	Федеративна	~357,6	84,6	16 федеральних земель
Канада	Федеративна	~9 984,6	40,7	10 провінцій та 3 території (Юкон, Північно-Західні території, Нунавут)
Швейцарія	Федеративна (історично конфедерація)	~41,3	8,9	20 кантонів та 6 навівкантонів (кантони Аппенцель, Базель, Унтервальден поділяються на два напівкантони)
Австро-Угорщина (історична)	Імперія (дуалістична монархія)	~676,6	~51,4 (на 1910 р.)	2 основні частини (Цислейтанія та Транслейтанія) + Боснія і Герцеговина

Джерело: укладено на основі аналізу статистичних даних [10]; історичних даних [2]

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що державний устрій є важливою складовою форми держави, яка визначає територіальну організацію влади, взаємовідносини між центральними та місцевими органами управління, а також забезпечує цілісність держави як політико-правового утворення. У ході дослідження було уточнено сутність поняття державного устрою та встановлено, що він відображає внутрішню структуру держави, принципи поділу території та механізми реалізації влади на всій території країни. Державний устрій тісно пов'язаний із формою правління та політичним режимом, оскільки саме через нього забезпечується функціонування державного механізму й узгодження інтересів центру та регіонів.

У роботі було проаналізовано становлення та розвиток уявлень про державний устрій. Встановлено, що перші уявлення про територіальну організацію влади виникли ще в період ранніх держав, коли виникла необхідність у впорядкуванні територій та управлінні населенням. У процесі історичного розвитку уявлення про державний устрій змінювалися під впливом політичних, соціально-економічних та етнічних чинників. Значний внесок у розвиток концепції державного устрою зробили античні держави, зокрема Стародавній Рим, де формувалися перші елементи територіальної організації та системи взаємодії між центральною владою і підпорядкованими територіями.

У ході дослідження було з'ясовано особливості виникнення та розвитку основних форм державного устрою. Визначено, що найпоширенішими формами державного устрою є унітарна та федеративна. Унітарна держава характеризується єдністю системи органів влади, єдиним законодавством, громадянством та централізованим управлінням, тоді як федерація передбачає розподіл влади між центральними органами та суб'єктами федерації, які мають певну самостійність. Також було розглянуто інші форми державного устрою, зокрема конфедерації та імперії, які мають специфічні особливості організації влади та території.

Окрему увагу приділено чинникам, що впливають на формування державного устрою. Доведено, що на вибір форми державного устрою впливають історичні, політичні, етнічні, соціально-економічні та географічні чинники. Центральне місце посідає національний склад населення, історичні традиції державотворення, розміри території та рівень розвитку місцевого самоврядування. Встановлено, що сучасні тенденції розвитку державного устрою пов'язані з процесами децентралізації, розширенням повноважень місцевих органів влади та пошуком оптимального співвідношення між централізацією і регіональною автономією.

У роботі було охарактеризовано сучасні форми державного устрою та визначено їхні основні особливості. З'ясовано, що у сучасному світі спостерігається поступове зближення унітарних та федеративних моделей через поширення процесів децентралізації та розширення повноважень регіонів. Багато унітарних держав запроваджують елементи автономії та деволюції, тоді як федерації посилюють координаційну роль центральної влади у сферах загальнодержавного значення.

У процесі дослідження було проаналізовано особливості державного устрою України. Встановлено, що Україна є унітарною державою, в основі якої лежать принципи територіальної цілісності, єдності системи державної влади та верховенства Конституції України. Водночас сучасний державний устрій України характеризується поєднанням централізації та децентралізації, що проявляється у розвитку місцевого самоврядування та передачі частини повноважень територіальним громадам. Історичний розвиток української державності свідчить про стійкість концепції унітаризму, яка простежується ще з періоду Української Народної Республіки, Гетьманату та Західноукраїнської Народної Республіки.

Також було узагальнено світовий досвід форм державного устрою. Аналіз досвіду Франції, Великої Британії, Італії, Іспанії, США, Німеччини та Канади дозволив зробити висновок, що ефективність державного устрою залежить не лише від обраної форми, а й від здатності держави забезпечити баланс між загальнодержавними інтересами та потребами регіонів. Світовий досвід свідчить про те, що сучасні держави прагнуть поєднувати єдність державної влади із

розвитком місцевого самоврядування та регіональної автономії, що сприяє стабільності держави та ефективності управління.

Отже, історичні форми державного устрою формувалися під впливом тривалого історичного розвитку та змін суспільних відносин. Сучасні тенденції свідчать про постійне вдосконалення моделей територіальної організації влади, пошук оптимального співвідношення між централізацією та децентралізацією, а також адаптацію державного устрою до нових політичних і соціально-економічних викликів.

Те, що жовтим – зайве

Немає посилання на таблицю у тексті, а саме (табл. 1). Таблицю не дають в кінці, бо має йти до неї пояснення у тексті, тобто те, про що Ви пишете. Мабуть після 22 сторінки вставити таблицю.

Для посилення тексту про децентралізацію України перегляньте сайт : Децентралізація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Т. 2. Стародавній Рим: підручник. Чернівці : ТОВ «Наші книги», 2008. 848 с.
2. Басараб О. Т., Бомбергер І. Л. Історія держави і права України та зарубіжних країн : навч. посіб. Електр. навч. вид. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2023. 232 с.
3. Бостан С. К. Поняття форми державного правила та її історичні типи. *Влада. Людина. Закон*. 2011. № 1. С. 25–26.
4. Ганущак Ю. І., Чипенко І. І. Префекти: уроки Франції для України. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2015. 44 с.
5. Гіда Є. О., Білозьоров Є. В., Завальний А. М. Теорія держави та права : підручник / за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.
6. Грушевський М. С. Твори : у 50 т. / голов. ред. П. Сохань. Львів : Світ, 2007. Т. 4, кн. 1. С. 69–72.
7. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 04.04.2026).
8. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (дата звернення: 04.04.2026).
9. Конституція Західно-Української Народної Республіки (проект Станіслава Дністрянського) 1920. URL: <https://www.constjournal.com/pub/1-2016/konstituciya-zakhidnoukrainskoi-naro/> (дата звернення: 04.04.2026).
10. Кулаковський П. М. Країни світу : державний устрій : навчально-наочний посібник. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 164 с.
11. Лелеченко А. П. Зарубіжний досвід організації функціонування місцевого самоврядування: імплементація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 3. С. 21–24.

- 12.Макаров Г. Етнічний чинник реформування адміністративно-територіального устрою: досвід європейських демократичних держав. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10. № 5. С. 54–61.
- 13.Майданник О. О. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2011. 380 с.
- 14.Пісклова Ю. С. Критерії класифікації та види функцій державного ладу України. *Актуальні питання забезпечення безпекового середовища в Україні* : зб. тез наук.-практ. конф. (Київ, 19 квіт. 2024 р.). Київ, 2024. С. 230–232.
- 15.Плющ Р. М. Громадівська модель самоврядування в Україні : колективна монографія / за заг. ред. Ю. М. Бардачова, І. П. Лопушинського. Херсон : Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2019. 708 с.
- 16.Сердюк І. Визначення видової приналежності форми правління, форми територіального устрою та форми державно-правового режиму України за основним законом держави і суспільства. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4. С. 26–33.
- 17.Талдикін О. Форма державно-територіального устрою: поняття та її різновиди. *Теорія держави та права* : підручник / кол. авт. ; кер. авт. кол. Ю. Ведерніков. 3-тє вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 85–88.
- 18.Толстенко В. Л. Форма державного устрою як складова поняття форми держави: до методології дослідження. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 2(41). С. 91–97.
- 19.Форма держави. Національна академія внутрішніх справ, кафедра теорії держави та права, мультимедійний навчальний посібник «Теорія держави та права». URL: https://arm.navs.edu.ua/books/tdnew/info/lection/lec2/tema2_12.html (дата звернення: 30.03.2026).
- 20.Чернецька О., Шилінгов В. Сучасні підходи до розуміння форми держави. *Law. State. Technology*. 2021. № 3. С. 20–30.

21. Явір В. А. Історичні витоки унітаризму як форми державного устрою України в конституційно-правових актах. *Етнополітологія та етнодержавознавство*. 2021. № 1. С. 145–150.
22. Hans-Joachim Lauth. Regimetypen: Totalitarismus – Autoritarismus – Demokratie. In: *Vergleichende Regierungslehre. Eine Einführung*. 3. Aufl. Wiesbaden : VS Verlag, 2010. S. 95–116.